

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	پیشگفتار چاپ هفتم
۵	فصل اول: پژوهشهای تربیتی: ماهیت و ویژگیهای آن
۷	ماهیت پژوهشهای تربیتی
۸	روایی پژوهش تربیتی
۱۴	پایایی پژوهش تربیتی
۱۵	فرایند نظام‌مند پژوهش
۱۸	فعالیت‌های فرایند پژوهش
۲۰	شناسایی مسئله پژوهشی
۲۰	جمع‌آوری داده‌ها
۲۱	تجزیه و تحلیل
۲۱	استنتاج و خلاصه کردن نتایج
۲۲	خلاصه
۲۳	تمرینها
۲۴	فصل دوم: شناسایی مسئله پژوهشی
۲۵	انتخاب مسئله پژوهشی
۲۷	ملاحظات در انتخاب مسئله پژوهشی
۲۸	مراحل انتخاب مسئله پژوهشی
۲۹	تبیین مسئله پژوهشی
۳۲	مفاهیم، سازه‌ها، متغیرها و ثابتهای
۳۴	انواع متغیرها

صفحه	عنوان
۳۸	مقیاسهای اندازه گیری
۴۱	تعریفهای نظری (مفهومی) و عملیاتی
۴۲	هدفهای پژوهش
۴۳	فرضیه‌ها و تبیین مسئله
۴۶	انواع و شکلهای فرضیه
۵۰	مثال ۲-۱
۵۲	خلاصه
۵۲	تمرینها
۵۵	فصل سوم: بررسی پیشینه پژوهش (ادبیات تحقیق)
۵۷	فعالیت‌های مربوط به بررسی پیشینه پژوهش
۵۹	منابع اطلاعاتی
۵۹	نشریه‌های دوره‌ای
۶۲	پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها
۶۳	کتابهای برگزیده
۶۴	انجام دادن پژوهشهای رایانه‌ای
۶۵	شناسایی مسئله پژوهشی و دامنه پژوهش
۶۶	انتخاب پایگاه اطلاعاتی
۶۶	انتخاب و ترکیب واژه‌های توصیفی
۶۹	کاوش پایگاه اطلاعاتی برای تعداد مرجعها
۷۰	ترکیب و خلاصه کردن اطلاعات
۷۰	مدخل کتاب‌شناسی
۷۲	تفسیر و استفاده از اطلاعات
۷۲	بررسی انتقادی
۷۳	نوشتن گزارش پژوهشی
۷۵	استناد دادن
۸۰	خلاصه
۸۱	تمرینها

صفحه	عنوان
۸۳	فصل چهارم: اصول طرح پژوهش
۸۳	هدفهای طرح پژوهشی
۸۵	طرح پژوهشهای کمی: مفهوم کنترل واریانس
۸۸	شیوه‌های کنترل واریانس
۹۶	ویژگیهای طرح پژوهشی مطلوب در پژوهشهای کمی
۹۸	خلاصه
۹۹	تمرینها
۱۰۱	فصل پنجم: طبقه‌بندی پژوهشهای تربیتی
۱۰۱	پژوهشهای بنیادی و کاربردی
۱۰۳	پژوهش آزمایشی (تجربی)
۱۰۴	پژوهش شبه‌آزمایشی
۱۰۵	پژوهش زمینه‌یابی
۱۰۵	پژوهش تاریخی
۱۰۶	پژوهش قوم‌نگاری
۱۰۷	نقش نظریه در پژوهش
۱۱۰	خلاصه
۱۱۱	تمرینها
۱۱۲	فصل ششم: پژوهش آزمایشی (تجربی)
۱۱۲	معنای طرح آزمایشی
۱۱۵	متغیرهای آزمایشی
۱۱۷	استفاده از واژه آزمودنی
۱۱۷	معیارهای پژوهش آزمایشی به خوبی طرح‌ریزی شده
۱۲۰	روایی آزمایشی
۱۲۳	تهدیدهای روایی آزمایش
۱۲۸	طرح فقط پس‌آزمون با گروه کنترل
۱۳۰	مثال ۶-۱

صفحه	عنوان
۱۳۱	طرح پیش‌آزمون - پس‌آزمون با گروه کنترل
۱۳۳	مثال ۶-۲
۱۳۵	طرح چهار گروهی سالومون
۱۳۶	مثال ۶-۳
۱۳۸	طرح‌های عاملی
۱۴۰	مثال ۶-۴
۱۴۲	طرح‌های با تکرار اندازه‌گیری
۱۴۳	مثال ۶-۵
۱۴۴	طرح‌های سریهای زمانی
۱۴۴	طرح‌های متوازن‌ساز تقابلی
۱۴۵	مثال ۶-۶
۱۴۸	تفسیر نتایج پژوهش‌های آزمایشی
۱۴۸	تفسیر مثال ۶-۱
۱۴۹	تفسیر مثال ۶-۲
۱۵۱	تفسیر مثال ۶-۳
۱۵۳	گزینش تصادفی و معرف بودن
۱۵۵	خلاصه
۱۵۶	تمرینها
۱۶۱	فصل هفتم: پژوهش شبه‌آزمایشی
۱۶۲	مشکلات روایی پژوهش شبه‌آزمایشی
۱۶۳	طرح فقط پس‌آزمون با گروه کنترل نامعادل (ناهم‌ارز)
۱۶۵	مثال ۷-۱
۱۶۷	طرح پیش‌آزمون - پس‌آزمون با گروه کنترل نامعادل (ناهم‌ارز)
۱۶۸	مثال ۷-۲
۱۷۱	طرح‌های سریهای زمانی
۱۷۲	طرح سریهای زمانی گروه واحد
۱۷۴	مثال ۷-۳

صفحه	عنوان
۱۷۶	طرح سریهای زمانی گروههای چندگانه
۱۷۷	مثال ۷-۴
۱۷۹	انواع دیگر طرحهای سریهای زمانی
۱۸۰	طرحهای تک - آزمودنی
۱۸۲	طرح A-B
۱۸۳	مثال ۷-۵
۱۸۵	طرح A-B-A
۱۸۶	مثال ۷-۶
۱۸۸	طرح A-B-A-B
۱۸۹	مثال ۷-۷
۱۹۱	طرحهای خط پایه چندگانه
۱۹۳	مثال ۷-۸
۱۹۶	خلاصه
۱۹۸	تمرینها
۲۰۲	فصل هشتم: پژوهش زمینه یابی
۲۰۲	طرحهای زمینه یابی
۲۰۳	طرحهای طولی
۲۰۷	طرحهای مقطعی
۲۰۹	روش شناسی پژوهش زمینه یابی
۲۱۴	زمینه یابی با کمک پرسشنامه
۲۱۶	طرح سؤال
۲۱۸	شکل سؤال
۲۲۱	نامه راهنما و معرفی پرسشنامه
۲۲۲	شکل پرسشنامه
۲۲۳	زمینه یابیهای اینترنتی
۲۲۴	مواردی که باید در زمینه یابیهای اینترنتی رعایت شود
۲۲۵	زمینه یابیهای مصاحبه ای

صفحه	عنوان
۲۲۶	سؤالهای مصاحبه
۲۲۷	مصاحبه کردن
۲۳۱	مصاحبه‌های تلفنی
۲۳۳	گزارش نتایج زمینه‌یابی
۲۳۵	خلاصه
۲۳۶	تمرینها
۲۴۰	فصل نهم: پژوهشهای کیفی
۲۴۰	پژوهشهای کمی و کیفی
۲۴۴	معرفت‌شناسی پژوهشهای کیفی
۲۴۵	مؤلفه‌های طرح پژوهشهای کیفی
۲۴۵	طرح اجرایی
۲۴۶	فرضیه‌های اجرایی (مقدماتی)
۲۴۷	نمونه‌گیری
۲۵۰	گردآوری داده‌ها
۲۵۰	تجزیه و تحلیل و تفسیر داده‌ها
۲۵۱	روایی و پایایی پژوهشهای کیفی
۲۵۳	خلاصه
۲۵۴	تمرینها
۲۵۵	فصل دهم: پژوهش تاریخی
۲۵۷	ارزش پژوهش تاریخی
۲۵۸	منابع اطلاعاتی در پژوهش تاریخی
۲۵۹	روش‌شناسی پژوهش تاریخی
۲۶۱	شناسایی مسئله پژوهشی
۲۶۳	گردآوری و ارزشیابی اطلاعات پژوهشی منابع
۲۶۶	ترکیب اطلاعات
۲۶۷	تجزیه و تحلیل، تفسیر و تدوین استنتاجها

صفحه	عنوان
۲۶۸	روشهای کمی در پژوهش تاریخی
۲۶۸	گزارش نویسی در پژوهش تاریخی
۲۶۹	خلاصه
۲۷۰	تمرینها
۲۷۲	فصل یازدهم: پژوهش قوم‌نگاری
۲۷۲	ماهیت قوم‌نگاری در آموزش و پرورش
۲۷۳	ماهیت طبیعت‌گرایانه
۲۷۴	ماهیت کیفی قوم‌نگاری
۲۷۵	دیدگاه کل‌نگر و عمومی
۲۷۶	طرح‌واره ذهنی در پژوهش قوم‌نگاری
۲۸۱	فرایند پژوهش قوم‌نگاری
۲۸۲	شناسایی پدیده مورد بررسی
۲۸۳	شناسایی آزمودنیها
۲۸۵	تدوین فرضیه
۲۸۵	جمع‌آوری داده‌ها
۲۸۹	تجزیه و تحلیل
۲۹۰	استنتاج
۲۹۱	پایایی و روایی پژوهش قوم‌نگاری
۲۹۱	پایایی
۲۹۳	روایی
۲۹۵	خلاصه
۲۹۷	تمرینها
۲۹۹	فصل دوازدهم: پژوهش ارزشیابی و اقدام‌پژوهی
۲۹۹	پژوهش ارزشیابی
۲۹۹	هدفها و حیطه پژوهش ارزشیابی تربیتی
۳۰۰	مراحل اجرایی تحقیق ارزشیابی

صفحه	عنوان
۳۰۰	روشن کردن دلایل انجام ارزشیابی
۳۰۱	شناسایی افراد ذی نفع
۳۰۱	تصمیم گیری درباره آنچه باید ارزشیابی شود
۳۰۳	شناسایی سؤالات ارزشیابی
۳۰۴	تدوین طرح ارزشیابی و زمان بندی آن
۳۰۵	گردآوری و تجزیه و تحلیل داده های ارزشیابی
۳۰۵	گزارش نتایج ارزشیابی
۳۰۶	ملاک پژوهش ارزشیابی مطلوب
۳۰۶	مدلهای ارزشیابی
۳۰۶	مدلهای ارزشیابی کمی
۳۱۳	مدلهای ارزشیابی کیفی
۳۱۷	اقدام پژوهی
۳۲۰	اصول اقدام پژوهی
۳۲۲	ابزارهای اقدام پژوهی
۳۲۳	خلاصه
۳۲۴	تمرینها
۳۲۵	فصل سیزدهم: پژوهشهای علی - مقایسه ای و پژوهشهای همبستگی
۳۲۵	الف) پژوهشهای علی - مقایسه ای (پس رویدادی)
۳۲۸	طرح ریزی پژوهش علی - مقایسه ای
۳۲۹	روشهای کنترل در پژوهشهای علی - مقایسه ای
۳۳۲	ب) پژوهشهای همبستگی
۳۳۵	سنجش ارتباطها
۳۳۶	سنجش همسانی
۳۳۷	پیش بینی
۳۳۸	طرح مطالعات همبستگی
۳۳۹	ضرایب همبستگی

صفحه	عنوان
۳۴۱	سودمندی عملی همبستگیها
۳۴۲	خلاصه
۳۴۳	تمرینها
۳۴۵	فصل چهاردهم: طرحهای نمونه گیری
۳۴۶	مفهوم نمونه تصادفی
۳۴۶	گزینش تصادفی و گمارش تصادفی
۳۴۸	استفاده از جدول اعداد تصادفی
۳۵۰	خطای نمونه گیری و سوگیری نمونه گیری
۳۵۱	معیارهای طرح نمونه گیری
۳۵۳	نمونه گیری لایه ای (طبقه ای) تصادفی
۳۵۳	تخصیص اندازه نمونه ها به لایه ها
۳۵۵	مثال ۱-۱۴
۳۵۷	نمونه گیری خوشه ای
۳۵۹	مثال ۲-۱۴
۳۶۰	نمونه گیری نظام دار
۳۶۱	مشکل احتمالی تناوب
۳۶۱	عوامل مؤثر در تعیین حجم نمونه
۳۶۳	تعیین حجم نمونه
۳۶۴	مثال ۳-۱۴
۳۶۶	نمونه گیریهای غیر احتمالاتی
۳۶۷	نمونه گیری جامع (تمام شماری)
۳۶۸	نمونه گیری حداکثر تغییر
۳۶۸	نمونه گیری شبکه ای یا گلوله برفی
۳۶۸	نمونه گیری مورد انتهایی (کرانی)
۳۶۹	نمونه گیری مورد نوعی
۳۶۹	نمونه گیری متجانس یا همگن
۳۷۰	نمونه گیری اتفاقی

صفحه	عنوان
۳۷۰	نمونه گیری سهمیه ای
۳۷۰	حجم نمونه در نمونه گیریهای غیر احتمالاتی (هدفمند)
۳۷۰	خلاصه
۳۷۲	تمرینها
۳۷۵	فصل پانزدهم: اندازه گیری و جمع آوری داده ها
۳۷۶	مفاهیم اندازه گیری
۳۷۶	انواع مقیاسهای اندازه گیری
۳۷۸	پایایی اندازه گیری
۳۷۹	شیوه های آزمایشی در برآورد پایایی
۳۸۲	ضرایب پایایی مورد انتظار در آزمونها
۳۸۳	روایی اندازه گیری
۳۸۷	متغیرهای مورد اندازه گیری در پژوهش تربیتی
۳۸۸	آزمونها و پرسشنامه های مورد استفاده در اندازه گیری
۳۸۹	آزمونهای پیشرفت تحصیلی
۳۸۹	پرسشنامه های نگرش سنج
۳۹۶	آزمونهای استعداد
۳۹۸	اندازه گیری شخصیت
۳۹۹	مقیاسهای درجه بندی
۴۰۲	نظامهای مشاهده
۴۰۳	ملاحظه های اخلاقی در انجام دادن پژوهش
۴۰۶	خلاصه
۴۰۷	تمرینها
۴۱۰	فصل شانزدهم: تجزیه و تحلیل آماری داده ها
۴۱۱	معانی چندگانه آمار
۴۱۲	آمار توصیفی
۴۱۲	توزیعها
۴۱۳	توصیف توزیع نمره ها

صفحه	عنوان
۴۱۸	همبستگی - اندازه‌ای از ارتباط
۴۱۸	کاربرد آماری همبستگی
۴۲۰	مثال ۱-۱۶: استفاده از آمار توصیفی
۴۲۲	آمار استنباطی - استنباط از نمونه‌ها به جمعیت آماری
۴۲۳	آزمودن فرضیه‌ها و برآورد پارامترها
۴۲۵	مفهوم توزیع نمونه‌گیری
۴۳۱	ایجاد یک فاصله اطمینان - ادامه مثال
۴۳۲	خطاهای ممکن در آزمودن فرضیه
۴۳۴	استنباط از آماره‌ها به پارامترها: بررسی
۴۳۶	تحلیل‌های پارامتریک
۴۳۷	توزیع t - یک توزیع نمونه‌گیری دیگر
۴۴۰	تحلیل واریانس (ANOVA)
۴۴۲	تحلیل‌های غیر پارامتریک
۴۴۳	آزمون مجذور کای (χ^2) و توزیع آن
۴۴۴	مثال ۲-۱۶: جدول وابستگی با استفاده از آزمون χ^2
۴۴۷	تحلیل‌های همبستگی
۴۴۸	مثال ۳-۱۶: آزمودن فرضیه عدم همبستگی در جمعیت
۴۴۹	تحلیل کوواریانس
۴۵۱	مثال ۴-۱۶: تحلیل کوواریانس
۴۵۳	نقش تحلیل‌های آماری
۴۵۴	مثال ۵-۱۶: تحلیل داده‌های طرح سریهای زمانی
۴۵۷	انتخاب تحلیل آماری مناسب
۴۵۸	انتخاب آزمون آماری مناسب
۴۶۱	استفاده از رایانه برای تحلیل داده‌ها
۴۶۱	تذکراتی درباره تحلیل آماری
۴۶۳	خلاصه
۴۶۳	تمرینها

صفحه	عنوان
۴۶۸	پیوستها
۴۶۸	پیوست یک: راه حل تمرینها
۴۸۷	پیوست دو: جداول
۵۰۶	منابع و مآخذ
۵۰۹	واژه نامه توصیفی
۵۱۷	واژه نامه

پیشگفتار چاپ هفتم

سالها قبل، زمانی که تدریس روشهای پژوهش را در دوره کارشناسی ارشد آموزش پرستاری بر عهده داشتم، با این مشکل روبه‌رو شدم که بسیاری از کتابهای روش تحقیق که به زبان فارسی در دسترس دانشجویان است یا بیشتر دیدگاهی فلسفی و توضیحی دارد که عملاً برای دانشجویی که می‌خواهد بر اساس آن پایان‌نامه تدوین کند تقریباً بی‌فایده است و یا آن‌قدر به موضوعات عمیق آماری و پیچیدگیهای آن تأکید کرده است که بیشتر دانشجویان نمی‌توانند دیدگاهی کاربردی از مطالب آن داشته باشند.

در آن زمان تصمیم گرفتم کتابی بنویسم که بتواند چهارچوب روشهای پژوهشی را در علوم انسانی به ویژه در زمینه‌های علوم تربیتی، آموزش و تدریس، برنامه‌ریزی درسی و روان‌شناسی برای دانشجویان و سایر افرادی که مایل‌اند از این روشها آگاهی پیدا کنند، فراهم آورد.

همان‌طور که در مقدمه چاپهای قبلی این کتاب نیز اشاره شده است، تمایل سازمان سمت برای چاپ و انتشار چنین کتابی انگیزه‌ام را برای تحقق این خواسته افزایش داد و توانستم کتابی با ویژگیهای فوق که بتواند جوابگوی نیازهای پژوهشی دانشجویان باشد ارائه دهم.

ساختار این کتاب که بر مبنای تدریس قدم به قدم روشهای پژوهش طرح‌ریزی شده است در واقع محصول سالها تجربه آموزشی و پژوهشی مؤلف است. به همین دلیل در بسیاری از فصلها مثالهای عملی ارائه شده است. هر فصل این کتاب به موضوعی معین اختصاص یافته و سعی شده است در آن زمینه همه اطلاعات عملی لازم که دانشجویان با آن مواجه‌اند بررسی و توضیح داده شود.

در تجدید نظر تلاش شده است تا زمینه‌هایی از روشهای پژوهشی که در چاپهای قبلی کمتر بدان پرداخته شده است یا موضوعاتی جدید در حوزه پژوهش‌اند مورد توجه قرار گیرد. بنابراین برخی عناوین جدید به کتاب اضافه شده است و زمینه‌هایی که نیاز به توضیح بیشتر دارد دقیق‌تر و مبسوط‌تر بحث و بررسی شده است.

در فصل اول ضمن توضیح فرایند منظم پژوهش و فعالیتهای مربوط به آن روایی و پایایی پژوهش معرفی شده است. در چاپ جدید مثالهایی از نمونه‌های پژوهشی که دارا یا فاقد روایی و پایایی پژوهش‌اند معرفی شده است.

در فصل دوم با توجه به مراحل پژوهش، انتخاب مسئله پژوهشی، شناسایی مسئله پژوهشی، انواع متغیرهای پژوهش و نحوه بیان فرضیه و تعاریف نظری و عملیاتی توضیح داده شده است. فصل سوم به بررسی پیشینه و ادبیات پژوهش (که در توالی فصول پایان‌نامه‌ها فصل دوم را شکل می‌دهد) پرداخته است و علاوه بر موارد مطرح در چاپهای قبلی به ارائه روشهای استناد دادن در متن و منابع‌نویسی بر اساس قواعد APA پرداخته است.

با توجه به اینکه دانشجویان و محققان باید با طبقه‌بندی طرحهای پژوهشی آشنا شوند، بدین ترتیب در فصل چهارم کتاب به توضیح اصول طرح پژوهشی، در فصل پنجم به طبقه‌بندی پژوهشهای تربیتی و در فصلهای ششم، هفتم، و هشتم به ترتیب به طرحهای آزمایشی، شبه‌آزمایشی و زمینه‌یابی پرداخته شده است.

در سالهای اخیر به پژوهشهای کیفی توجه بسیاری شده است. فصل نهم به پژوهشهای کیفی پرداخته و زمینه‌های مرتبط با این نوع پژوهش از جمله مؤلفه‌های طرح کیفی، گردآوری و تحلیل داده‌ها و روایی و پایایی این گونه پژوهشها بررسی شده است. در همین راستا و با توجه به انواع پژوهشهای غیر آزمایشی فصلهای دهم و یازدهم به توضیح طرحهای تاریخی و قوم‌نگاری پرداخته است. سرانجام مباحث مستقلی نیز به پژوهشهای ارزشیابی و اقدام‌پژوهی، و پژوهش علی‌مقایسه‌ای اختصاص داده شده و روش‌شناسی هر کدام از آنها با

مثالهای گوناگون توضیح داده شده است.

یکی از زمینه‌های قابل توجه در علوم تربیتی به ویژه در رشته‌های برنامه‌ریزی درسی و آموزشی و سایر رشته‌های مرتبط، بحث مربوط به ارزشیابیهای تربیتی اعم از ارزشیابی روشهای آموزشی، مواد و برنامه درسی، برنامه‌های آموزشی مثل تربیت معلم و غیره، سازمانهای آموزشی و معلمان و مدرسان است. در فصل دوازدهم کتاب به پژوهش ارزشیابی و هدفها و حیطه‌های آن پرداخته شده و ضمن توضیح فرایند اجرا، به مدل‌های کیفی و کمی ارزشیابی نیز توجه شده است. در پایان این فصل به اقدام‌پژوهی که از جنبه‌های مهم کار یک معلم پژوهنده محسوب می‌شود پرداخته شده است. پژوهشهای علی - مقایسه‌ای (پس‌رویدادی) و پژوهشهای همبستگی که در تعلیم و تربیت و روان‌شناسی کاربردهای بسیاری دارد در فصل سیزدهم بررسی و کاربردهای آنها توضیح داده شده است.

در فصل چهاردهم کتاب به فرایند نمونه‌گیری پرداخته شده است که ضمن معرفی انواع گوناگون نمونه‌گیری خواننده با نمونه‌گیریهای احتمالاتی و غیر احتمالاتی یعنی هدف‌دار (هدفمند) و محاسبات مربوط به حجم نمونه آشنا می‌شود. با توجه به آنکه در پژوهشهای تربیتی و رفتاری غالباً از آزمونها و پرسشها استفاده می‌شود، آشنایی با اصول کاربرد ابزارها ضروری است. در فصل پانزدهم به بررسی این گونه عوامل پرداخته شده است.

در فصل شانزدهم تجزیه و تحلیل آماری داده‌های پژوهش مورد بحث قرار گرفته است. در این فصل متداول‌ترین شیوه‌های آمار توصیفی و استنباطی بدون تأکید زیاد بر نحوه محاسبه آنها (که در چهارچوب هدفهای کتابهای آماری قرار می‌گیرد) توضیح داده شده است. در بررسیهای آمار استنباطی تحلیل‌های پارامتریک و غیر پارامتریک به طور جداگانه معرفی شده است.

همان‌طور که اشاره شد سازماندهی کتاب به گونه‌ای است که خواننده را قدم به قدم از معرفی فرایند منظم پژوهش، شناسایی مسئله و متغیرها، بررسی پیشینه تحقیق و منابع لازم برای این مقصود، طبقه‌بندی و طرح‌ریزی پژوهش تا نمونه‌گیری،

محاسبه حجم نمونه، استفاده از ابزارها و تجزیه و تحلیل‌های آماری و اطلاع‌رسانی پژوهش هدایت می‌کند.

امید است که کتاب حاضر برای دانشجویان و پژوهشگران رشته‌های مختلف علوم انسانی، به ویژه دانشجویان علوم تربیتی و روان‌شناسی، مفید واقع شود.

غلامرضا خوی‌نژاد

هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد مشهد